

<https://doi.org/10.30563/turklad.1363870>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 21.09.2023
Kabul Tarihi / Accepted date	: 08.12.2023
Yayın Tarihi / Date published	: 20.12.2023

Atıf / Citation

Karimova, S. ve Demir, S. (2023). Ferit Edgü'nün "Yılan" Adlı Küçürek Öyküsünün Göstergibilimsel Yöntemlerle Çözümlemesi. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 7. Cilt, 2. Sayı, 297-307.

**FERİT EDGÜ'NÜN "YILAN" ADLI KÜÇÜREK ÖYKÜSÜNÜN
GÖSTERGEBİLİMSEL YÖNTEMLERLE ÇÖZÜMLENMESİ**
Analyzing ferit edgü's short story "yılan" with semiotic methods
SHAXNOZA KARİMOVA¹, SEZGİN DEMİR²

Öz

Anlatılar; anlatma edimine bağlı, kişi, zaman ve uzam birlikteliğini zorunlu kılan, bir durum sözcüsünün bir edim sözcüsüyle başka bir durum sözcüsüne dönüştüğü olay temelli metinlerdir. Küçürek öyküler ise sözcemele ediminin yoğunlaşmasına dayalı, çoğu zaman birkaç sözceden oluşan, okur üzerinde şok etkisi yaratmayı hedefleyen yazınsal ürünlerdir. Ferit Edgü, Türk yazınında bu türün en önemli temsilcilerinden biridir. Bu çalışmanın amacı, Ferit Edgü'nün "Yılan" adlı küçürek öyküsünün anlam üretim sürecinin deneysel olarak somut söylemsel düzeyden anlatsal boyuta, oradan da soyut ve devingen bir yapıya sahip olan derin yapıya doğru deneysel bir okumaya/çözümlemeye tabi tutulmasıdır. Metne yönelik çözümlemelerde, bu türden bir deneysel okumayı/çözümlemeyi mümkün kılan gösterge bilimsel yöntemler kullanılmıştır. Gerçekleştirilen çözümleme sonucunda metnin derin yapısındaki "iktidar" temel anlamının "zayıf-güçlü" karşıtlığından ortaya çıktığı, ilgili öykünün diakronik düzlemde süregelen binlerce yıllık bir mücadelenin günümüze yansımaları olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Anlatı, Ferit Edgü, Gösterge Bilimi, Küçürek Öykü, Yılan

¹Doktora Öğrencisi, Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi Doğu Filolojisi ve Tercümanlık Fakültesi Doğu Ülkeleri Edebiyatı ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, Taşkent, Özbekistan; shahnozasayyid@gmail.com

²Doç. Dr., Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi Türk Filolojisi Bölümü, Taşkent, Özbekistan; Firat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Elazığ, Türkiye; sezgin.demir@firat.edu.tr

³ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2914-0261>

⁴ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0466-2218>

Abstract

Narrative texts are event-based texts that depend on the act of narration, require the unity of person, time, and space, and in which a situation word turns into another situation word with an action word. On the other hand, short stories, which can be evaluated within the narrative type texts, are literary products based on the intensification of the speech act, often consisting of a few words, aiming to create a shock effect on the reader. Ferit Edgü is one of the most important representatives of this genre in Turkish literature. The aim of this study is to subject the meaning production process of Ferit Edgü's short story "Yılan" [The Snake] to an experimental reading/analysis from the concrete discursive level to the narrative level and from there to the deep level, which has an abstract and dynamic structure. In the analysis of the text, semiotic methods that enable this kind of experimental reading/analysis were used. As a result of the analysis, it can be said that the basic meaning of "power" in the deep structure of the text emerges from the opposition between "weak and strong", and that the related story is the reflection of a millennia-old struggle that continues on the diachronic plane.

Keywords: Narrative, Ferit Edgü, Semiotics, Short Story, Yılan

1. Giriş

Platon ve Aristo'ya kadar uzanan anlatı teorisi, son zamanlarda anlatı bilim adı altında oldukça popüler ve kapsamlı bir disiplin hâline dönüşmüş, 20. yüzyıl ortalarından itibaren de bilimin inceleme konusu olabilmıştır (Dervişcemaloğlu, 2014:15). Biz, çalış Anlatı; anlatma edimine bağlı, kişi, zaman ve uzam birlikteliğini zorunlu kılan, bir durum sözcüsünün bir edim sözcüsü ile bir başka durum sözcüsüne dönüştüğü olay temelli metinlerdir. Sözcüleme öznesi bir öyküyü anlatmak (anlatısal), bir betimleme yapmak (betimleyici), bir şey kanıtlamaya çalışmak ya da bir şeyi eleştirmek (kanıtlayıcı), bilgi vermek (açıklayıcı ya da göndergesel), bir düşünceyi esinlemek ya da öneride bulunmak (buyurucu), konuşmaya dayalı bir anlatımla düşüncesini açıklamak (söyleşimsel), alıcının duygularını söz sanatları ile süsleyerek açıklamak (sözbilimsel) ya da gelecekte haber vermek (önceden haber verici metinler) niyetinde olabilir (Günay, 2003:203). Bu türden metinler anlatma edimine bağlı olduğu için ontolojik açıdan yazardan bağımsız bir anlatıcıyı ve odaklayımı zorunlu kılmaktadır. Alımlama esnasında ise sözcüleme öznesinin başkahraman olarak sunduğu sanatsal gerçeklik içerisindeki kişinin serüveniyle kendimizi özdeşleştirir, onun yaptıkları ve yapacaklarına tanık olmaya çalışırız (Günay, 2002:55). Bu da öncelikle öykü ve öyküleme şeklinde ikili bir zaman akışı ile sözcüleme ediminin öyküleme zamanı üzerinde konumlandırılmasını, eşsüremsel anlatımın yanı sıra geriye ve ileriye sapımları mümkün kılmaktadır. Öyküleme zamanı üzerinde konumlandırılan sözcüleme ediminin ilerleme ilkesiyle metni oluşturan sözcüklerin birbirini izlemesi ile anlatılarda genişleme ve yayılma olanağı söz konusu olur, bu durum da sürekliliği sağlar (Öztoğat, 2005:68). Bununla birlikte yazın başta olmak üzere sinema, reklam gibi birçok alanda anlatılar söz konusudur ve hayatın birçok yerindedir.

Küçürek öyküler sözcüleme ediminin yoğunlaşmasına dayalı, çoğu zaman birkaç sözcüden oluşan anlatısal tipteki metinlerdir. Geleneksel öykü biçimlerinin aksine küçürek öyküler, az sözle çok şey anlatabilmek için biçim ile içeriğin bağdaştırılıp ayrıntıların atılması sonucunda gerçekleşen yoğunlaşmanın ürünüdür (Korkmaz ve Deveci, 2011:55). Bu türden çok kısa anlatılar minimalist öykü, küçük ölçekli kurmacalar olarak da adlandırılmakta olup bireyin yaşantısındaki dondurulmuş kısa anlar, küçük olaylar, anekdotlar, kurulan düşlerden birisi, bir içsel konuşma ya da bir episod şeklinde okurla buluşabilir (Erden, 2002:315). Anlatılar 2.000 ile 30.000 sözcüklükse "short story", daha kısa olanlara "short short story", 30.000 ile 50.000 sözcük arasındakilere ise "novelte" denmektedir (Sayın, 1999:63). Okur üzerinde şok etkisi yaratmayı, onu şaşırtmayı amaçlayan anlatısal tipteki küçürek öyküler, postmodernizmle birlikte günümüz yazınının en önemli türlerinden biri hâline gelmiştir. Bu bağlamda yazın, insanların hayat durumlarıyla çok yakından ilgili olup soyut değil somuttur, hayatı bütün zenginliği ve

çeşitliliğiyle sergilerken yaşıyor olmanın verdiği hissi ve zevki, kuru kavramsal araştırmalar yapmaya tercih eder (Eagleton, 2014:203). Özellikle şiirsel dile yakınlığı, sözceleme edimindeki sözcük ekonomisi, buna karşılık anlamsal yoğunluğu ile küçük öyküler her geçen gün önemini artırmaktadır. Bir metinle karşılaştığında okur; kafasındaki önbilgi ve önyargılardan hareketle metni bir yerde konumlandırır, bu metni belli bir yere koyar, beklentiler ve yorum da buna göre şekillenir (Akerson, 2010:30). Bir yazınsal metnin sadece tek bir anlamı yoktur, geniş bir anlam yelpazesi üretme kapasiteleri vardır; bu anlamlardan bazıları tarihin kendisi değişikçe değişebilir ve hepsi yazarın kastı dahilinde değildir (Eagleton, 2015:147). Metinlerin gerek yazınsal okumalarda gerekse bilimsel okumalarda özenli ve dikkatli bir şekilde alınması, metnin katmanları arasındaki anlamsal boşlukların hermeniotik açıdan doğru yorumlanması doldurulması son derece önemlidir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Ferit Edgü'nün "Yılan" adlı küçük öyküsünün anlam üretim sürecinin deneysel okumayla somut söylemsel düzeyden anlatsal boyuta oradan da soyut ve devingen anlamsal ilişkiler ağına sahip derin yapıya doğru deneysel bir okumaya/çözümlemeye tabi tutulmasıdır.

2. Yöntem

Anlam üreten her türlü dizgenin anlam üretim sürecinin çözülmesinde söz sahibi olduğunu iddia eden gösterge bilimsel yöntem her geçen gün popüleritesini artırmaktadır. Vardar (2002:106), "toplum yaşamı içinde ele alınan gösterge dizgelerini inceleyen dal"; Akarsu (1998:90), "bildirişme amacıyla kullanılan her türlü gösterge dizgesinin yapısını ve işleyişini inceleyen bilim"; Greimas, "(...) hem dünyanın insan hem de insanın insan için taşıdığı anlamı araştıran bir dal" (akt. Kıran ve Kıran, 2002:283) olarak gösterge bilimini tanımlar. Bu türden çözümleme esnasında, başta yazın olmak üzere dil bilimi, metin dil bilimi, semantik gibi diğer disiplinlerden yararlanmak gösterge bilimin disiplinler arası ilişkisinin gerekliliğidir. Göstergebilim; anlatsal tipteki metinlerde anlamların nasıl birbiriyle eklenerek üretildiğini araştıran, öncelikle de bu üretim sürecini ortaya koyabilecek bir kuramsal aygıt -düşünme modeli- geliştiren bir bilimsel tasarıdır (Rifat, 2009:22). Metnin anlattığı, bakış açısı (odaklayım), anlatı kişileri, zaman, uzam gibi figüratif unsurlarının somutlandığı söylemsel düzeyin incelenmesi bu türden bir deneysel okumanın ilk aşamasını oluşturmaktadır. İkinci aşamada anlatsal izlencenin tespiti için öncelikle eyleyenlerin belirlenmesi ve bu eyleyenlerin sırasıyla sözleşme, isteyim, iletişim ve mücadele eksenlerindeki ilişki ağlarının eyleyimsel örnekçeyle gösterilmesi gerekmektedir. Anlatsal düzeyde dörtlü şema üzerinden sözleşme/eyletim, edinç, edim ve tanınma/yaptırım aşamalarının somutlanması gerekmektedir. Son olarak derin yapıda ise gösterge bilimsel dörtgen yöntemiyle metnin soyut ve devingen anlam üretim yapısı tespit edilip bir tür üst okumaya/yoruma tabi tutulması hedeflenmektedir.

3. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Ferit Edgü'nün "Yılan" adlı öyküsü başta göstergebilimi olmak üzere, anlatıbilim, yazın bilim, metin dilbilim yöntemleriyle yüzeysel boyuttan anlatsal düzeye, oradan da metnin devingen içtepisel anlam üretim boyutu olan derin yapıya doğru yapısal bir çözümlemeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda ilk olarak ilgili metin sözceleri kodlanıp inceleme esnasından da ilgili kodlara referans yapılacaktır:

Yılan

Hatırlarım, güzel, güneşli bir gündü (1).

Kır gezintimiz sırasında, o koca yılan babamı sokup öldürdü (2).

Böylece kabilenin başına ben geçtim (3). (Edgü, 2014, s. 131).

3.1. Metnin Söylemsel Düzeyi

Metnin söylemsel düzeyi; anlatılarda söylemselleşme, uzamsallaşma ve zamansallaşma edimlerinin gerçekleştiği; sözceleme öznesi tarafından anlatıcı, odaklayım, anlatı kişileri gibi figüratif unsurların somutlaştığı metin katmanıdır. Ayrıca sözceleme öznesi tarafından öykü ve öyküleme zamanları bu düzeyde ilişkilendirilirken, bu sayede sözceleme öznesi-anlatıcı-dinleyici-okur arasındaki iletişimsel mesafe anlatma edimi üzerinden ayarlanmaktadır. Son olarak söylemsel düzeyde fiziksel uzam, anlatı kişilerinin edimlerini şekillendiren olgusal bir uzama dönüştürülebilme, bu sayede de günümüz yazınında uzam aktif bir anlatı unsuruna dönüşebilmektedir. Yılan adlı küçürek öyküye yönelik gerçekleştirilecek deneysel okumada ilk olarak anlatıcı tespit edilecektir. Dilsel bildirişimdeki ben ve sen birlikteliği, sözceleme öznesinin olduğu yerde okuru, anlatıcının olduğu yerde de dinleyicinin bulunma zorunluluğunu kesinler (Barthes, 2005:125). Anlatısal tipteki metinlerde en az bir olayın varlığı; anlatma edimini, doğal olarak da anlatıcıyı zorunlu kılmaktadır (Aktaş, 1998:11). Sözceleme öznesinin aksine ontolojik açıdan dil dışı ansiklopedik gerçekliğe ait olmayan anlatıcı, yazar tarafından kurgulanmış, yazımsal gerçekliğe ait, ontolojisi okuma edimiyle sınırlı metinsel bir unsurdur. İlgili metin incelendiğinde 1. sözcüdeki “*Hatırlarım*” eylemindeki “-ım” birinci tekil şahıs eki; 2. sözcüdeki “*gezintimiz*” dilsel göstergesindeki “-miz” ve “*babamı*” dilsel göstergesindeki “-m” iyelik ekleri; 3. sözcüdeki “*ben*” birinci tekil şahıs zamiri ile “*geçtim*” eylemindeki “-m” birinci tekil şahıs eki ilgili anlatıda sözceleme öznesinin içöyküsel anlatıcılardan biri olan benöyküsel anlatıcıyı iç monologla tercih ettiğini kesinlemektedir. İç monolog duygulanımsal veya değerlendirmesal söylemlerin pek çok niteliğini, ad tümcelerini, eksilteli deyişleri, şimdiki zamanı, tümcedeki sözcüklerin sıralarının değiştirilmesini bir araya getirir (Todorov, 2014:61). Kurmaca metinlerde yazar, başkahraman veya anlatıcı ile özdeşleşmezken aynı bilinç ve belleğe sahip başkahraman, benöyküsel anlatıcıyla tek bir kurgusal kişide, seste birleşir (Kıran, 2003:113). Küçürek öykülerde içöyküsel anlatıcıların sözceleme özneleri tarafından genellikle tercih edilmesi aynı zamanda kahraman veya tanık bakış açılarının kullanıldığı anlamına gelmektedir (Korkmaz ve Deveci, 2011:21). Bu nedenle söylemsel düzeye yönelik yapılacak ikinci tespit anlatıcının öyküleme edimine yönelik konumlandırıldığı bakış açısının yani odaklayımın belirlenmesidir. Bakış açısı; öyküde anlatıcının neleri anlatıp anlatamayacağı ile ilgili belirleyici ve sınırlayıcı yapısal bir unsur olup anlatıda dil dışı nesnel gerçekliğe tutulan aynanın yansıtma kapasitesi ve gücüdür (Demir, 2015:129). Sözceleme öznesi bu anlatıda, benöyküsel anlatıcı tercihinin uygun şekilde iç odaklayımı tercih etmiş, bu yolla da sıfır odaklayımın aksine sınırlı bir bakış açısına sahip, kahramanının bildiği kadar anlatım kapasitesine sahiptir (Uçan, 2006:59).

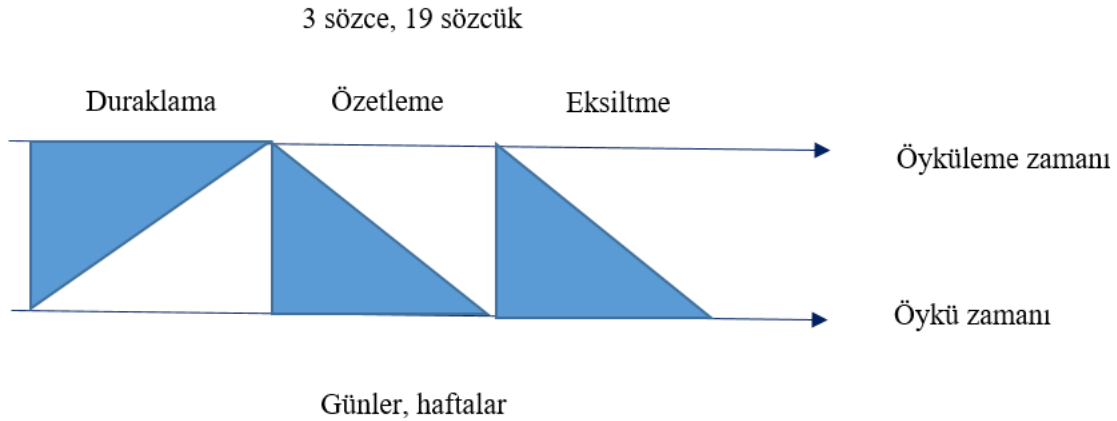
Söylemsel düzeyde ikinci olarak anlatı kişilerine yönelik inceleme gerçekleştirilmiştir. Yapılması gereken ilk şey yazar ile anlatı kişileri arasındaki ontolojik ayrıma dikkat etmektir. Özellikle yeni okurlar veya yeterince metnin yapısı hakkında bilgi sahibi olmayanlar, yazar ile kahramanı birbirine karıştırır; oysaki yazar etten, kemikten dil dışı ansiklopedik gerçekliğe ait canlı bir varlık iken anlatı kişileri dilsel ve sanatsal gerçekliğe ait kâğıttan bir varlıktır (Kıran, 2003:142). Bu kurgusal kişilerin sözceleme öznesinin anlatma edimine bağlı söylemselleşmesinde dolaysız ve dolaylı tanımlama tekniklerinden yararlanılabilir. Olayın karakterizasyonu anlatı kişilerinin betimlenmesine bağlı olup dolaysız tanımlama sözceleme ediminde açıklamaları, dolaylı tanımlama ise dramatik yöntemleri gerekli kılmaktadır (Tekin, 2003:79). Küçürek öykülerde sözceleme edimi yoğunlaştırmaya dayalı olduğu için kişilere yönelik belirleyici özellikler dolaylı tanımlama şeklinde metne yansımaktadır. Kahramanların

fiziksel portreleri hakkında çok fazla bilgiye sahip olmamamıza yol açmaktadır. Bununla birlikte 2 ve 3. sözceler anlatı kişilerinin toplumsal rollerini göstermektedir. Özellikle 2. sözcedeki "babam" dilsel göstergesi 3. sözcüyle birlikte alımlandığında diakronik eksenli iktidar mücadelesini somutlamaktadır. Özellikle 3. sözcedeki "Böylece" ifadesi sözceme öznesinin benöyküsel anlatıcı rolündeki anlatı kişisi lehine bir zaferi somutlamaktadır. Yine ikinci sözcedeki "babam" anlatı kişileri arasında akrabalık ilişkileri üzerinden sosyal konumları kesinlemektedir. 3. sözcüde "Böylece kabilenin başına ben geçtim." ilkel olarak tanımlanabilecek sosyal bir grup üzerinden modernite eleştirilmekte, aslında diakronik eksenle binlerce yıllık mücadelenin değişmeden günümüze kadar gelmesi ironik düzlemde eleştirilmektedir. Metin türü kaynaklı her ne kadar anlatı kişilerinin fiziksel portreleri hakkında çok fazla bilgi alımlayamasak da kişilerin karakterizasyonları alımlama ediminde somutlanmaktadır. Bu mücadele binlerce yıllık gelişim ve ilerlemeye, modern yaşama karşı bir direnişi sembolize etmektedir. 2 ve 3. sözceler aynı zamanda anlatı kişileri arasındaki kuşak farkına doğrudan gönderme yapmaktadır. Sözceme öznesi söylemselleşme düzeyinde anlatı kişilerinin yaşlarını doğrudan somutlamasa da iki temel anlatı kişisi arasında yaş farkının olduğu alımlanmaktadır. Kahramanlara yönelik adlar, fiziksel özellikler, kullanılan dil, beceri özellikleri gibi diğer figüratif unsurlar gerçekleştirilen metin merkezli okumadan çıkarsanmamaktadır.

Söylemsel düzeydeki deneysel okumada anlatı kişilerinin betimlenmesinden sonra metin oluntu ya da kesitlere ayrılacaktır. Anlatısal tipteki metinler içerik ve olaylarla ilişkili şekilde bölümlenebileceği gibi anlatma biçimi ve anlatı, anlatma, betimleme gibi anlatıların temel yapılarına bağlı olarak da inceleme amaçlı bölümlere ayrılabilir (Günay, 2003:152). Bu noktada metin türü kaynaklı öykünün kesitlere ayrılması tercih edilmiştir. Karmaşık bir yapıya sahip olan sanatsal metinlerin anlamsal yığını içerisinde kesitleri belirlemek eylemleri randevu, yolculuk, gezinti, cinayet, kaçırma gibi isimler altında derleyip toplamaktır (Barthes, 2005:162). Bu bağlamda metin iki temel kesite ayrılmıştır. 1 sözcü "gezinti" adı altında kesitlenmiştir. Özellikle 1. sözcedeki "hatırlama" edimi üzerinden sözceme öznesi geriye sapım tekniği ile okuru geçmişe götürmekte, "güzel, güneşli" sıfatları ile de okuru olumlu bir beklentiye sokmaktadır. Ancak 2 ve 3. sözceler bir mücadeleye yöneliktir ve "mücadele" adı altında kesitlenmiştir. Özellikle 2. sözcenin sonundaki "... o koca yılan babamı sokup öldürdü" ifadesi benöyküsel anlatıcı lehine zaferi kesinlemektedir.

Anlatısal metinlere yönelik yapısal okumalarda zaman kavramının doğru çözülmesi son derece önemlidir. Her sözceme edimi, sözceme durumunun temel bileşenleri olan zaman, uzam ve eyleyenleri zorunlu kılar (Günay, 2002:29). Gösterilen durumunda olup anlatının içeriğini oluşturan öykü ile onu okura ulaştıran gösteren durumundaki söylemden oluşan anlatı arasında aktarılan olayları kapsayan "öykü süresi" ile bu olayların dile getirilişini kapsayan "öyküleme süresi" arasındaki ayrımların doğru şekilde belirlenmesinin yazınsal inceleme açısından zorunludur (Yücel, 1983:56). Hem "gezinti" hem de "mücadele kesitlerinde geriye sapım tekniği kullanılmıştır. 1. sözcedeki "gündü", 2. sözcedeki "öldürdü" ve 3. sözcedeki "geçtim" dilsel göstergelerindeki "-di" bağımlı biçimbirimi sözceme öznesinin anlatma ediminde geriye sapım tekniğinin anlatı boyunca tercih edildiğini kesinlemektedir. Sözceme öznesi 1. sözcüde duraklama tekniğini kullanmıştır. Duraklama tekniği sayesinde sözceme öznesi olayların akışını keser, anlatıcının yorumlama ya da betimlemelerine fırsat verir (Kıran, 2003:171). Sözceme öznesi bu yolla öykü zamanını duraklatmış, öyküleme zamanının akışına müsaade etmiştir. Benöyküsel anlatıcı, üstelik küçürek öykü gibi sözcük

ekonomisinin son derece önemli olduğu bir türde, olayın geçtiği ana dair olumlu betimleme yapabilmektedir. İlk sözcüde “güzel ve güneşli” dilsel göstergeleri babasını kaybetmesine rağmen benöyküsel anlatıcının kazandığı zafer kaynaklı o güne yönelik olumlu yaklaşımının yansımasıdır. Sözeleme öznesi 2. sözcüde özetleme tekniğini kullanmıştır. Özetleme ise duraklamanın aksine, akışı hızlandıran, uzun öykü zamanını kaplayan olayların birkaç tümceyle öyküleme zamanında yer almasıdır (Öztoğat, 2005:122). Saatlerle karşılanabilecek kır gezintisi sadece 9 dilsel göstergelik 1 sözcü ile öyküleme zamanında yer almıştır. Özellikle “*sokup öldürdü*” ifadesi benöyküsel anlatıcı tarafından iktidar mücadelesinde zafere götüren edimin somutlanmasıdır. Son olarak 3. sözcüde eksiltmeye başvurulmuştur. Bu teknik sözeleme öznesinin anlatı kişilerinin yaşamlarından bir bölümünün karanlıkta bırakılmak istendiği durumda seçilir (Kıran, 2003:185). Sözeleme öznesi babanın ölümünden sonra iktidar mücadelesinde nasıl zafer kazandığına, günlerle ifade edilebilecek öykü zamanında neler olduğuna dair bilinçli bir boşluk bırakmakta, bu boşluğun alımlanmasını da okurun hermeniotik açıdan yorumu ile doldurulmasını istemektedir. Öykü ve öyküleme zamanı arasındaki ilişki kaynaklı okuma ediminin metnin ritmi açısından ilk sözcüde yavaşlatıldığı, 2 ve 3. sözcülerde ise özetleme ve eksiltmenin kullanılmasından kaynaklı metinsel ritmin hızlandırıldığı söylenebilir. Sıklık ilişkisi açısından ise her iki kesitte de bir olay bir kez anlatıldığı için tekli anlatı söz konusudur. Kip ilişkisi açısından öykü ve öyküleme zamanı arasındaki ilişki incelendiğinde ise sözeleme öznesinin bir anlatıcı üzerinden öyküyü anlatmayı, yani diegesis tekniğini tercih görülmektedir. Bu durum sözeleme öznesinin, benöyküsel anlatıcı üzerinden metin ile okur arasındaki mesafeyi açma isteğinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Süre bakımından değerlendirildiğinde ise günlerle ifade edilebilecek öykü zamanı, özetleme ve eksiltmenin kullanılmasıyla 3 sözcü, 19 sözcüklük bir öyküleme zamanı ile karşılanmıştır:

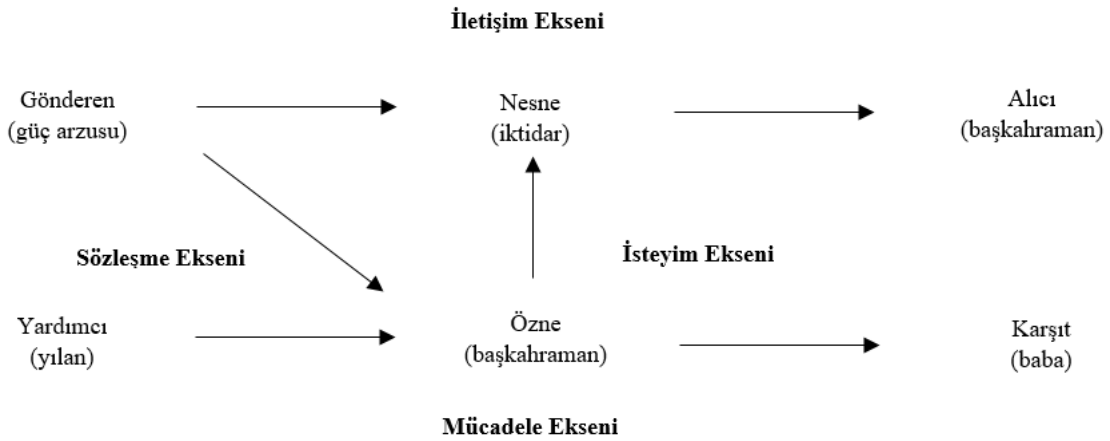
Şekil 1. Öyküleme ve öykü zamanları arasındaki ilişki.

Bir metnin okunur, zor okunur veya okunmaz olarak tanımlanabilmesi için anlatı kişilerinin, zaman ve uzamın birlikte ve doğru şekilde belirlenmesi gerekir (Uçan, 2006:53). Anlatıda uzamı kesinleyen gösterge 2. sözcüdeki “*kır*” sözcüğüdür. Yine 1. sözcüdeki “*güzel, güneşli bir gündü*” ifadesi uzamın özelliklerinin alımlanması açısından yönlendirici niteliktedir. Aslından “*o koca yılan*” ifadesi de bu yönde bir alımlamayı mümkün kılmaktadır. Bütün bunlar uzama yönelik durumsal belirleyiciler olup sözeleme öznesi hiç artgönderimsel belirleyici tercih etmemiştir. Kıran, uzamın anlatı kişilerinin düşüncelerinin, duygularının dolaylı olarak anlaşılmasına yardımcı olduğunu ifade etmektedir (Kıran, 2003:205). Bu anlatıdaki uzam benöyküsel anlatıcı/başkahraman açısından açık, geniş ve kapsayan nitelikli fiziksel ve olgusal

özelliklere sahiptir. Ancak ikinci derecede anlatı kişisi olan baba için ise fiziksel olarak yine açık, geniş ve kapsayan nitelikli iken olgusal açıdan kapalı ve dar niteliklidir. Aynı zamanda uzam, benöyküsel anlatıcı/başkahraman değer nesne mücadelesinde yılanla birlikte yardımcı eyleyen konumundadır.

3.2. Metnin Anlatısal Düzeyi

Metnin anlatısal düzeyi, üretici süreçte derin yapının eylemler üzerinde somutlaştığı, anlatısal izlencenin şekillendiği katman olup bu aşamada Propp'un Rus halk masallarından hareketle ortaya koyduğu değişmeyen 31 işlevden hareketle Greimas'ın son şekline verdiği gönderen, alıcı, özne, değer nesne, yardımcı ve karşıt olmak üzere temelde altı başlık altında toplanan eyleyenler tespit edilmelidir (Demir, 2015:134-135). Gösterge bilimi, özne ve nesnenin aynı düzlemde yer alması gerektiğini savunur (Yücel, 1997). Anlatısal izlencenin başında özne konumundaki "benöyküsel anlatıcı/başkahraman", değer nesne "iktidardan" yoksun olduğu için ayrışimsal durum sözcüğü (Ö ∪ N) söz konusudur. Özne üzerinde baskı kuran, harekete geçmesi yönünde isteklendiren ise "güç arzusudur". Gönderen ve özne arasından belirli bir noktada sözleşme eksenini gerçekleştirmiş olup özne yoksun olduğu değer nesneyi, yani iktidarı elde etmek için uzamsal bir yolculuğa çıkmış ve bu yolculuğun sonucunda da zaferi elde etmiştir (İ1(G→İ2(Ö1→(Ö2 ∩ N1))). Sözleşme ekseninde gücül ve edimsel kipliklerle yeterince donatılan özne, değer nesne rolündeki "iktidarı" elde etmiş ve iletişim ekseninde başarı/ödül durumu ile öznenin tanınması mümkün olmuştur (Ö ∩ N). Benöyküsel anlatıcı/başkahraman, özne ve alıcı rolündedir ve "ortak eyleyenlik" söz konusudur. Sözleşme ekseninde gücül ve edimsel kipliklerle donatılan özne, isteyim eksenindeki edimlerinin sonucunda mücadele ekseninden başarıyla çıkmış ve alıcı eyleyen olarak değer nesne konumundaki iktidarı elde etmiştir. Başarısızlık veya çelişkinlik durumu bu anlatı için söz konusu değildir:

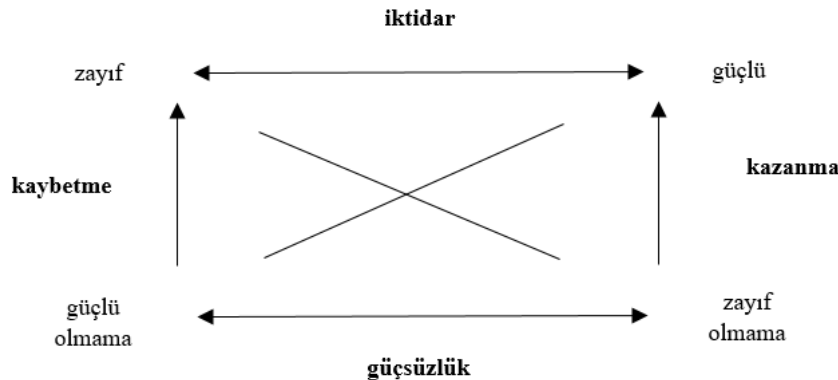
Şekil 2. Anlatının eyleyensel örneği.

Anlatı, bir durum sözcüğünün bir edim sözcüğü ile bir başka durum sözcüğüne dönüşmesidir. Anlatısal izlençe üzerinde özne ve nesne arasındaki ilişki özelinde durum sözcüğünün ortaya konulduğu "başlangıç durumu"; bu başlangıç durumunu dönüştüren, değiştiren veya bozan "dönüştürücü öge"; öznenin değer nesneyi elde edebilmek amacıyla gerçekleştirdiği "eylemler ve olaylar zinciri"; bu eylemler ve olaylara son veren "dengeleyici öge" ile gönderen tarafından sözleşme ekseninde özneye verilen görevin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin denetlendiği "bitiş durumu" Greimas tarafından son iki aşamanın

birleştirilmesiyle oluşturulmuş dörtlü şemaya göre incelenecektir (Demir, 2015, s. 136). Eyletim aşaması olarak adlandırılan ilk aşamada gönderici eyleyen rolündeki “güç arzusu” tarafından özne, değer nesneye ulaşmak için harekete geçmesi yönünde baskılanmıştır (G→Ö). İkinci aşama olan edinç aşamasında özne, değer nesneye yönelik liderlik mücadelesinde nesne konumundaki “iktidarı” istemek, gerçekleştirmesi gereken edimlere gücü yetmek ve yapmayı bilmek yönünde gücül ve edimsel kipliklerle donatılmıştır (Ö→N). Anlatısal izleğin sonunda özne özellikle yardımcı eyleyen konumundaki yılanın öldürme edimiyle iktidara geçme noktasında başarılı olmuştur (Ö ∩ N). Tanınma ve yaptırım aşamasında ise alıcı konumundaki ortak eyleyen öznenin başarılı edimleri sonucunda ödül (Ö ∩ N) bitiş durumu ile anlatı izlencesi tamamlanmıştır. Bu bağlamda dörtlü şemaya göre başlangıç durumundaki ayrışimsal durum sözcüsünün, edim sözcüsüyle birleşimsel durum sözcüsüne dönüştüğü söylenebilir.

3.3. Metnin Derin Düzeyi

Göstergebilimsel çözümlemede metinde yer alan birimlerin benzerlik ve farklılıkları saptanarak temel anlama ulaşılırken bunun için birimler arasındaki yapının belirlenmesi gerekir (Eliuz, 2015:76). Gösterge bilimsel çözümleme; metin dâhil her türlü anlamlı dizgeyi, somut söylemsel ve anlatısal düzeyden, bir o kadar soyut ve devingen derin düzeye doğru okumada söz sahibidir (Vardar, 2001:139). Anlam yalnızca yazarın anlattıklarından ve bunlara yönelik okur tepkisinden ibaret değildir; açıkça söylenenin, yaşananın, gözlemlenenin altında, üstünde ya da yanında bulunan gizdir aynı zamanda (Rifat, 1996:9). Derin yapı; üretilmiş metnin yapılandırıldığı, metnin üreten kısmı olan ve göstergelerin içtepisel ilişkileri üzerinden anlamın asıl üretildiği yerdir (Rifat, 2005:142). Metnin bu düzeyinin kendine has ilkeleri olup bu soyut ve dinamik yapı, sözceleme öznesinden bağımsız şekilde alımlama esnasında sürekli anlam üretir (Eco, 1991:24). Gösterge bilimsel çözümlemede metnin derin yapısındaki devingen ve üretken anlamsal yapı karşıtlık, çelişkinlik ve içerme ilişkilerine yönelik bağıntılar tespit edilir (Rifat, 2007:17). Bu noktada bir betik -yazılı olan şey- bileşenlerine indirgenerek, ilgili bağıntılar ile bileşenlerin oluşturduğu anlam, aralarında kurdukları biçimsel bağıntılar belirlenir (Guiraud, 1994:101). Metnin derin yapısına yönelik gösterge bilimsel dörtgenle yapılacak bir çözümleme, üretim sürecinin aksine söylemsel ve anlatısal düzeydeki çözümlenmeleri zorunlu kılmaktadır.

Şekil 3. Göstergebilimsel dörtgen ile metnin derin düzeyi.

Yılan adlı küçürek öykünün derin yapısında ilk “zayıf” ve “güçlü” anlam birimleri arasındaki karşıtlık ilişkisi söz konusudur. 3. sözcedeki “*kabilenin başına geçmek*” ifadesi bir

iktidar pozisyonunu ele geçirmekle ilgilidir. İktidar aynı zamanda gücün sembolü olup semantik açıdan zayıf anlam birimiyle birliktelik göstermek zorundadır. Aslında bu karşıtlık ilişkisi, binlerce yıllık bir iktidar mücadelesinin metne yansımalarıdır: “*Böylece kabilenin başına ben geçtim.*” (3) Bu mücadelenin anlatı kişisi açısından zafere ulaştığı güne yönelik 1. sözcedeki “*güzel, güneşli bir gündü*” tasviri, yine aynı sözcedeki “hatırlama” edimi gücü elde ettiği günün kendisi açısından önemini ortaya koymaktadır. Diakronik düzlemdeki bu mücadele aynı zamanda bir tür ontolojik mücadele olup anlatıdaki temel anlamsal karşıtlığı ve “iktidar” temel anlamını keskinleştirmektedir: “*Böylece kabilenin başına ben geçtim*” (3) Bu temel anlamsal karşıtlık ilişkisi öncelikle “zayıf” anlam biriminin çelişkinlik ilişkisi ile “zayıf olmamaya”, “güçlü” anlam biriminin de yine çelişkinlik ilişkisi ile “güçlü olmamaya” dönüşmesi söz konusudur. Baba rolü, iktidarı sembolize etmekte ve 2 ve 3. sözcelerde sırasıyla önce güç kaybedip “güçlü olmamaya” daha sonra ise içirme ilişkisi ile kaybetme edimi üzerinden “zayıf” anlam birimine dönüşmektedir: “*Kır gezintimiz sırasında, o koca yılan babamı sokup öldürdü*” (2). Semantiğin anlam karşıtlık ilişkisinden doğar ve karşıtlık ilişkisi sırasıyla çelişkinlik ve içirme ilişkilerini gerektirir savından hareketle anlam birimleri arasında ters yönden bir dönüşüm de söz konusudur. Bu bağlamda zayıf anlam birimi önce olumsuzlanmada, sonra da içirme ilişkisi ile “kazanma” anlamı üzerinden “güçlü” anlamına dönüşmektedir: “*kabilenin başına ben geçtim*” (3). Bu içirme ilişkileri güçlü olmama ile zayıf arasında “kaybetme” anlamını, zayıf olmama ile güçlü anlam birimleri arasında da “kazanma” anlamını üretmektedir. Çelişkinlik ve içirme ilişkileri ise zayıf ve güçlü arasında “iktidar” temel anlamını, güçlü olmama ve zayıf olmama anlam birimleri arasında da güçsüzlük anlamını üretmektedir. Bu soyut ve devingen yapı, üretim sürecinde ilk anlatsal izleneyi, daha sonra da söylemsel düzeyi şekillendirmiştir.

4. Sonuç

Göstergibilimsel çözümleme sonucunda geçmişten günümüze diakronik düzlemde gerçekleşen iktidar mücadelesi metnin derin yapısını şekillendirmiştir. Özellikle gücü kazanmak ve elinde bulundurmak binlerce yıldır acımasız şekilde yaşamın her yerindedir. Yılan adlı küçürek öyküde benöyküsel anlatıcının tercih edilmesi, sözceme öznesinin okuru anlatı kişisinin bakış açısına, sınırlılıklarına mahkûm etme; anlamsal boşlukların bu eksende yorumlanmasına yönelik bir tür yönlendirme. Bu sınırlılık okuma edimini birinci derecedeki anlatı kişisi üzerinde konumlandırmakta ve anlatı kişisinin güç mücadelesine tanıklık etmemizi sağlamaktadır. Metnin türü gereği anlatı kişilerinin fiziksel özelliklerine yönelik çok fazla figüratif unsur bulamazken toplumsal rolleri baba-oğul ekseninde iktidar mücadelesi ekseninde şekillenmektedir. Bu iktidar mücadelesini, anlatı kişilerinin duygusal dönüşümlerini, ontolojik mücadelelerini somutlamak adına öykü ve öyküleme zamanı birbirine çakıştırılırken ilk olarak duraklama tekniği ile yazar-metin-okur yazımsal iletişimindeki mesafe kısaltılmış, okur metne yaklaştırılmış, daha sonra ise sırasıyla özetleme ve eksiltme tekniklerini kullanarak okuma ritmini hızlandırmayı tercih etmiştir. Bu durum özellikle metnin sonuna doğru öykü zamanının öyküleme zamanında tam olarak karşılık bulamamasına ve okurun hermeniotik açıdan dolduracağı anlamsal bir boşluğa yol açmıştır. Özellikle küçürek öykü gibi sözcük ekonomisinin en üst düzeyde olduğu bu türden bir metinde öyküleme ve öykü zamanı arasında duraklamadan yararlanılması ve bu yolla da alımlama esnasında uzamın olgusal yönünün ön plana çıkarılması dikkat çekicidir. Baba-oğul arasındaki bu güç mücadelesi özellikle baba için uzamın olgusal açıdan kapalı ve dar bir niteliğe bürünmesine yol açmıştır.

Metnin olay örgüsünün incelendiği anlatısal düzeyde özne konumundaki benöyküsel anlatıcı, değer nesne rolündeki iktidardan yoksundur. Gücü elde etme arzusunun sözleşme ekseninde gücül ve edimsel olarak baskıladığı özne, değer nesneyi yardımcı eyleyen rolündeki mitolojik unsur yılanın da yardımıyla elde etmiştir. Bu noktada mücadele ekseninde, karşıt eyleyenin de farkında olmadığı bir anda zafer kazanmış; değer nesneyi, yani iktidarı elde etmiş ve doğal olarak da anlatısal izlenince başarı durumuyla sonuçlanmıştır. Bu da öznenin tanınma/yaptırım aşamasında anlatısal izlenenin başarı durumu ile sonuçlanmasını mümkün kılmıştır. Bu durum metnin söylemsel düzeyinde de figüratif unsurların son derece başarılı şekilde somutlanmasıyla sonuçlanmıştır.

İlgili öykünün derin yapısına yönelik gerçekleştirilen okumada zayıf-güçlü karşıtlığı üzerinden iktidar temel anlamı yer almaktadır. Bu anlam aslında, anlatısal izlenince de söylemsel açıdan uzamsallaşma ve zamansallaşma edimlerine de yön vermektedir. Aynı zamanda sözcüksel sınırlılıktan dolayı büyük bir titizlikle seçilen figüratif unsurlarda da bu anlamsal karşıtlığı, bu karşıtlığı şekillendiren çelişkinlik ve içerme ilişkileri eksenli kaybetme ve kazanma edimlerinde de bu temel anlamın yansımaları görülmektedir. Gerçekleştirilen deneysel okuma sonucunda Ferit Edgü'nün insanlar arasındaki iktidar mücadelesini "Yılan" adlı öyküsüne, sözceleme edimine yönelik kısıtlılıklara rağmen son derece başarılı ve yazınsal açıdan etkileyici bir şekilde yansıtabildiği söylenebilir.

Kaynaklar

- Akarsu, B. (1998). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akerson, F. E. (2010). *Edebiyat ve Kuramlar*. İstanbul: İthaki Yay.
- Aktaş, Ş. (1998). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: AKÇAĞ Yay.
- Barthes, R. (2005). *Göstergebilimsel Serüven*, (Çev. Mehmet Rifat – Sema Rifat). İstanbul: YKY.
- Demir, S. (2015). Ferit Edgü'nün "Garip Aile" Küçürek Öyküsünün Gösterge Bilimsel Yöntemlerle Çözümlemesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y. 3, S. 12, s. 126-140.
- Dervişcemaloğlu, B. (2014). *Anlatıbilim*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Eagleton, T. (2014). *Edebiyat Kuramı Giriş*. (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Eagleton, T. (2015). *Edebiyat Nasıl Okunur*. (Çev. Elif Ersavcı). İstanbul: İletişim Yay.
- Eco, U. (1991). *Alımlama Göstergebilimi*. (Çev. Sema Rifat). İstanbul: Düzlem Yay.
- Edgü, F. (2014). *Leş: Toplu Öyküler*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Eliuz, Ü. (2015). İmge ve Göstergeler Uzamı: Dede Korkut Hikâyeleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, Y. 15, S. 2.
- Erden, A. (2002). *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*. İstanbul: Gendaş Yay.
- Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim*. (Çev. Mehmet Yalçın). Ankara: İmge Kitabevi Yay.
- Günay, D. (2002). *Göstergebilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Günay, D. (2003). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Kıran, Z.; Kıran (Eziler), A. (2002). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yay.
- Kıran (Eziler), A.; Kıran Z. (2003). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yay.

- Korkmaz, R.; Deveci, M. (2011). *Türk Edebiyatında Yeni Bir Tür: Küçük Öykü*. Ankara: Grafiker Yay.
- Öztoğat, N. T. (2005). *Yazınsal Metin Çözümlemesinde Kuramsal Yaklaşımlar*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Rifat, M. (1996). *Homo Semioticus*. İstanbul: YKY.
- Rifat, M. (2005). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları: 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. İstanbul: YKY.
- Rifat, M. (2007). *Metnin Sesi*. İstanbul: İş Bankası Yay.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yay.
- Sayın, Ş. (1999). *Metinlerle Söyleşi*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Tekin, M. (2003). *Roman Sanatı-1 (Romanın Unsurları)*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Todorov, T. (2014). *Poetikaya Giriş*. İstanbul: Metis Yay.
- Uçan, H. (2006). *Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim*. Ankara: Hece Yay.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Yücel, T. (1983). *Yazın ve Yaşam*. İstanbul: Yol Yay.
- Yücel, T. (1997). *Alıntılar*. İstanbul: YKY.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uydıklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.